

นิพนธ์ต้นฉบับ

บทบาทของกลุ่มผู้ใช้น้ำในการบริหารจัดการน้ำชลประทาน กรณีศึกษา
โครงการชลประทานจอมทอง นครหลวงเวียงจันทน์
ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

**Role of Water User Group on Irrigated Water Management: A Case Study
of Chomthong Irrigation Project, Vientiane, Laos PDR**

ทิพพาพร แก้ววิริยวงศ์¹

กิตติชัย รัตนะ²

วิชา นิยม²

Thippaphone Keoviliyavong¹

Kitichai Rattana²

Wicha Niyom²

¹ คณะวิทยาศาสตร์สังคม มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว

Faculty of Social Science, National University of Lao

E-mail: thip_28@hotmail.com

² คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จตุจักร กรุงเทพฯ 10900

Faculty of Forestry, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900, Thailand

รับต้นฉบับ 30 มีนาคม 2554

รับลงพิมพ์ 20 พฤษภาคม 2554

ABSTRACT

This research aimed to study in the Chomthong Project, Vientiane: 1) the state of the socio-economic and water resource with regard to users of irrigated water; 2) the role and factors of water users that affected the management of irrigation water users; and 3) suggestions to develop the role of irrigated water. The population consisted of 161 irrigation water users in the Chomthong Project. A questionnaire was applied as a tool to collect data which were then processed by a computer program. Analytical statistics that were used in this research were percentage, arithmetic mean, standard deviation, *t*-test, *F*-test and Scheffe's paired-test with the statistical level of significance set at 0.05.

The results of the study showed that most of the respondents were male, aged between 40 and 49 years, who had completed secondary education and were the head of the family with 5-6 family members. Their social status was a member of community and they had lived in the community since they were born but there was a tendency to move out of the community in order to cover their housing expenses. Most of them owned less than 1 hectare of land, with agriculture as the main career and plantations as a minor career and the average family income was between 5,000 and 6,000 baht per month or more than 16,000 baht per year. The role of the water user on water irrigation management was considered to be overall at the moderate level. Other aspects rated from the highest to lowest level were: maintenance, support from an irrigation officer, irrigation water management and administration among water users.

From the hypothesis testing, it was found that the factors that affected irrigated water management by the water users in the Chomthong Project, Vientiane were: the main career, the family's income per year, participation in water use planning, water use planning, water use planning at agricultural area meetings, sufficiency of water for the agricultural area, participation in water distribution planning, using water cycle setting and the condition of ditches and irrigation constructions in the agricultural area.

Keywords: role of water user, irrigated water, management, Vientiane, Laos.

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคมและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานรวมทั้งบทบาทของกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานและปัจจัยที่มีต่อการบริหารจัดการน้ำในโครงการชลประทานจอมทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานในเขตโครงการชลประทาน จอมทอง จำนวน 161 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลคือ จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติ t-test สถิติ F-test และวิเคราะห์รายคู่โดยใช้สถิติ Scheffe กำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

กลุ่มผู้ใช้น้ำที่ศึกษาส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 40 - 49 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษา มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชนเป็นลูกบ้าน มีสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 5 - 6 คน อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตั้งแต่เกิด ถือครองที่ดินน้อยกว่า 1 เฮกแตร์ อาชีพหลักเกษตรกร อาชีพรองคือ ทำการปลูกพืชต่างๆ รายได้รวมของครอบครัวต่อปีมากกว่า 16,000 บาทขึ้นไป สำหรับบทบาทการจัดการน้ำชลประทานของกลุ่มผู้ใช้น้ำในการบริหารจัดการชลประทาน พบว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำมีความคิดเห็นต่อภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือ ด้านการดูแลและบำรุงรักษา ด้านการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ชลประทาน ด้านการจัดการน้ำชลประทาน และด้านการบริหารงานในกลุ่มผู้ใช้น้ำ

ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในโครงการชลประทานจอมทอง นครหลวงเวียงจันทน์ได้แก่ อาชีพหลัก รายได้ของครอบครัวต่อปี การมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำจากพื้นที่ การจัดการทำแผนในการใช้น้ำ การประชุมเพื่อวางแผนการใช้น้ำสู่พื้นที่การเกษตร ความเพียงพอของปริมาณน้ำใช้ต่อพื้นที่การเกษตร การมีส่วนร่วมในการวางแผนการกระจายน้ำ (จัดสรรน้ำ) การจัดรอบเวรการรับน้ำ และสภาพคูส่งน้ำและอาคารชลประทานในเขตพื้นที่เพาะปลูก

คำสำคัญ: บทบาทของกลุ่มผู้ใช้น้ำ น้ำชลประทาน การบริหารจัดการ เวียงจันทน์ ลาว

คำนำ

น้ำกับการดำรงชีพของมนุษย์ มีความเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน จึงต้องมีการบริหารจัดการแบบองค์รวมนั้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายรวมทั้งการพิจารณาว่าน้ำเป็นสินค้าเศรษฐกิจ (Anon, 2000) และในการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตย

ประชาชนลาว จึงดำเนินการพัฒนาแหล่งน้ำ โดยเน้นด้านการชลประทานเป็นหลัก เพราะมีประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรถึงร้อยละ 78.6 (บุญมาก, 2548) ด้วยเหตุนี้ กรมชลประทาน กระทรวงกลาโหมและป่าไม้ ได้ทำการจัดสรรหาแหล่งน้ำการดูแลรักษาและพัฒนาแหล่งน้ำ (คำพระจันทร์, 2549) เพื่อการชลประทานที่มีประสิทธิภาพและการบริหารให้กลุ่มผู้ใช้น้ำและ

ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม (นิรนาม, 2549) และดำเนินการให้มีการรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงานและให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้น้ำชลประทาน

โครงการชลประทานจอมทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ตั้งอยู่อำเภอหาดทรายฟองโครงการมีพื้นที่ 2,732 ไร่ ระบบหัวงานใช้เครื่องสูบน้ำ (ปั๊ม) แบบเรือแพ ขนาด 75 กิโลวัตต์ ต่อชั่วโมงสูบน้ำจากแม่น้ำโขง แล้วส่งผ่าน ระบบคลองชลประทานมีความยาวของคลองเหมืองสายหลักยาว 610 เมตร สายสองยาว 5,725 เมตร และสายสามยาว 3,911 เมตร และมีการจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำขึ้น เพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการน้ำในเขตพื้นที่รับน้ำของตน แต่ในการบริหารจัดการน้ำโดยกลุ่มเองนั้น มีปัญหาในด้านการจัดการน้ำ คือ แผนการรับน้ำไม่ไปตามที่ประชุมตกลงกันไว้ กลุ่มยังไม่ทำหน้าที่ดูแลและบำรุงรักษาและไม่ทราบถึงบทบาทหน้าที่ของตนเอง การบริหารงาน ขาดทุนในการหมุนเวียน ขาดการให้ความร่วมมือ และประสานงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ และขาดคำแนะนำจากนักวิชาการ ทั้งนี้ได้มีการศึกษาการบริหารงานของกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานในโครงการส่งน้ำโดยพิศาล (2542) พบว่า การบริหารงานของกลุ่มเป็นแบบอย่างที่ไม่เป็นทางการ และไม่เป็นไปตามการบริหารที่กรมชลประทานระบุไว้ เนื่องจากเกษตรกรผู้ใช้น้ำยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทักษะการบริหารงานของกลุ่ม ขณะที่อดิศักดิ์ (2549) พบว่า กลุ่มบางส่วนยังมีความคิดว่า รัฐเป็นผู้ลงทุนสร้างโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าให้ จึงต้องมีมาตรการในการบำรุงรักษาให้ด้วย ซึ่งเป็นเหตุทำให้เกิดปัญหาตามมา ดังนั้นแม้ว่าโครงการชลประทานมีประสิทธิภาพเพียงใด ก็ไม่ได้หมายความว่า จะแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในการเพาะปลูกของกลุ่มได้ ถ้าตราบใดที่ยังไม่มีการบริหารจัดการน้ำให้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษา ทั้งนี้เพื่อที่จะได้นำผลการศึกษา มาใช้ประโยชน์ในการบริหารจัดการน้ำและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และในพื้นที่อื่นต่อไป ขอบเขตการ

ศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือโครงการชลประทานจอมทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านจอมทอง บ้านเจียมปาง บ้านป่าฝาง บ้านสว่าง และบ้านหอม ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังต่อไปนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ สังคม ของกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน ในโครงการชลประทานจอมทอง นครหลวงเวียงจันทน์ 2) เพื่อศึกษาบทบาทของกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานและปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในโครงการชลประทานจอมทอง นครหลวงเวียงจันทน์ และ 3) เพื่อให้ข้อเสนอแนะต่อการพัฒนาบทบาทของกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานในโครงการชลประทานจอมทอง นครหลวงเวียงจันทน์

ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย โดยแบ่งเป็น 5 หัวข้อดังนี้ 1) แนวความคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท 2) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารงาน 3) กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน 4) ทรัพยากรน้ำ และ 5) ลักษณะพื้นที่ศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัยมีดังนี้ ตัวแปรอิสระ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งทางสังคมในชุมชน อาชีพหลัก อาชีพรอง รายได้ของครอบครัวต่อปี หนี้สิน และการออมเงิน และ 2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ที่ตั้งของแปลงเพาะปลูก การได้รับประโยชน์จากโครงการชลประทาน การจัดสรรน้ำในคูส่งน้ำ สภาพการรับน้ำชลประทานสำหรับการปลูกพืชฤดูแล้ง การมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำจากพื้นที่ การจัดทำแผนในการใช้น้ำ การประชุมเพื่อวางแผนการใช้น้ำสู่พื้นที่การเกษตร ความเพียงพอของปริมาณน้ำใช้ต่อพื้นที่การเกษตร การได้รับข่าวสารในด้านการบริหารจัดการน้ำของชุมชน การมีส่วนร่วมในการวางแผนการกระจายน้ำ (จัดสรรน้ำ) การจัดรอบเวรการรับน้ำ การปฏิบัติตามข้อตกลง การประชุมสมาชิกกลุ่มผู้ใช้น้ำ สภาพภูมิลักษณ์ และอาคารชลประทานในเขตพื้นที่เพาะปลูก และปัญหาของการใช้น้ำชลประทาน ส่วนตัวแปรตาม ได้แก่ บทบาทการจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำ ประกอบด้วย

ด้านการจัดการน้ำชลประทาน ด้านการดูแลและบำรุงรักษา ด้านการบริหารงานในกลุ่มผู้ใช้น้ำ และด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ชลประทาน

อุปกรณ์และวิธีการ

เป็นการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวิจัยกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ 5 หมู่บ้าน จำนวน 271 ครัวเรือนที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน หรือตัวแทนของหัวหน้าครัวเรือน หาดขนาดตัวอย่าง โดยใช้วิธีการเปิดตารางสำเร็จของ Krejcie and Morgan (1970) ได้กลุ่มตัวอย่างประชากร 161 ครัวเรือน และใช้เทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบกระจายตามสัดส่วนของสูงภข (2526) นำมาหาการกระจายของจำนวนครัวเรือนตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้านเพื่อให้ทุกบ้านมีโอกาสในการตอบคำถาม โดยแบบสอบถามสร้างขึ้นจากการศึกษาทฤษฎีแนวความคิดต่างๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทดสอบแบบสอบถามกับกลุ่มผู้ใช้น้ำที่ใกล้เคียงโดยวิธีของ (Cronbach's Alpha Coefficient) เก็บข้อมูลในช่วงเดือนมีนาคม - เมษายน พ.ศ. 2553 ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมาประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติโดยใช้ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน อธิบายข้อมูลต่างๆ และวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติของตัวแปรในการวิจัย ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม โดยใช้ t-test และ F-test แบบทางเดียว (One way - ANOVA) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปแล้วนำมาสรุปเป็นผลการทดลอง

ผลและวิจารณ์

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับกลุ่มผู้ใช้น้ำ

กลุ่มเกษตรกรที่ให้สัมภาษณ์เป็นหัวหน้าครอบครัวส่วนใหญ่เป็นเพศชายร้อยละ 91.30 และเป็นเพศหญิงคิดเป็นร้อยละ 8.70 มีอายุระหว่าง 40 -

49 ปี คิดเป็นร้อยละ 41.60 รองลงมา มีอายุระหว่าง 50 - 59 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.70 จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 50.90 รองลงมา จบการศึกษาระดับประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ 42.90 เป็นหัวหน้าครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 88.80 และเป็นสมาชิกในครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 11.20 มีตำแหน่งทางสังคมในชุมชนเป็นลูกบ้าน คิดเป็นร้อยละ 55.90 มีสมาชิกในครัวเรือนระหว่าง 5 - 6 คน คิดเป็นร้อยละ 44.70 ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในครอบครัวเดียวกันและช่วยกันทำนา การประกอบอาชีพทางการเกษตรและอยู่กันเป็นลักษณะครอบครัว พ่อ แม่ ลูก อาศัยอยู่ในหมู่บ้านตั้งแต่เกิด คิดเป็นร้อยละ 69.50 รองลงมา อาศัยอยู่ในหมู่บ้านมากกว่า 10 และไม่เกิน 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 28.00 และ 2.50 ตามลำดับ ส่วนใหญ่คิดจะย้ายออกนอกชุมชน คิดเป็นร้อยละ 89.40 โดยให้เหตุผลที่ย้ายออกนอกชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพ คิดเป็นร้อยละ 88.90 ส่วนใหญ่ลักษณะการถือครองพื้นที่คือมีโฉนด คิดเป็นร้อยละ 93.20 และไม่มีเอกสารใดๆ คิดเป็นร้อยละ 6.80 ถือครองที่ดินน้อยกว่า 1 เฮกแตร์ คิดเป็นร้อยละ 57.80 มีอาชีพหลักเกษตรกรคิดเป็น ร้อยละ 96.9 อาชีพรองคือ ทำการปลูกพืชต่างๆ คิดเป็น ร้อยละ 64.40 รายได้รวมของครอบครัวต่อเดือนระหว่าง 5,000 - 6,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 50.9

สภาพการณ์การส่งน้ำชลประทาน

ที่ตั้งของแปลงเพาะปลูกอยู่บริเวณใกล้กลางคูส่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 43.50 ได้รับประโยชน์คิดเป็นร้อยละ 90.10 และไม่ได้รับประโยชน์ คิดเป็นร้อยละ 9.90 กลุ่มผู้ใช้น้ำที่ศึกษาเห็นว่าการจัดสรรน้ำในคูส่งน้ำยังไม่ยุติธรรม คิดเป็นร้อยละ 66.50 ให้เหตุผลว่า การจัดลำดับการรับน้ำตามรอบเวรไม่ยุติธรรม รองลงมา มีการทะเลาะวิวาทแย่งน้ำระหว่างเกษตรกร ดันคูส่งน้ำ ได้รับน้ำมากปลายคูส่งน้ำไม่ได้รับน้ำ มีการลักลอบเปิด - ปิดน้ำ การจัดแบ่งชั่วโมงการรับน้ำในแปลงไม่

ยุติธรรม และไม่ได้รับน้ำตามคำขอ สภาพการรับน้ำชลประทานสำหรับการปลูกพืชฤดูแล้งยังไม่เพียงพอ คิดเป็นร้อยละ 70.80 เหตุผลสภาพการรับน้ำชลประทานสำหรับการปลูกพืชฤดูแล้งที่ไม่เพียงพอว่า เกษตรกรต่างเปิดรับน้ำพร้อมกันในคูส่งน้ำ รองลงมา จัดเป็นเวรโดยส่งน้ำให้ดินคูส่งน้ำก่อน จัดเป็นรอบเวรโดยส่งน้ำให้ท้ายคูส่งน้ำก่อน การมีส่วนร่วมในการวางแผนในการใช้น้ำจากพื้นที่ พบว่า กลุ่มผู้ใช้น้ำที่ศึกษาเห็นว่าผู้มีส่วนร่วมในการวางแผนคิดเป็นร้อยละ 36.00 การจัดทำแผนในการใช้น้ำของหมู่บ้านหรือชุมชนพบว่า มีการจัดทำและประกาศให้ทราบอย่างชัดเจน คิดเป็นร้อยละ 54.00 เคยมีการประชุม และเคยเข้าร่วมบางครั้ง คิดเป็นร้อยละ 66.50 มีการวางแผนสำรองหรือแผนฉุกเฉินเพื่อป้องกันปัญหาเกี่ยวกับน้ำ คิดเป็นร้อยละ 36.60 ส่วนใหญ่มีปริมาณน้ำใช้เพียงพอต่อความต้องการ คิดเป็นร้อยละ 70.8 หน่วยงานที่มีส่วนให้การบริการจัดการน้ำได้เป็นอย่างดีและมีประสิทธิภาพ คิดเป็นร้อยละ 26.30 วิธีการในการใช้น้ำเข้าไปยังพื้นที่การเกษตรโดยต่อท่อจากสายส่งน้ำ คิดเป็นร้อยละ 64.60 ส่วนใหญ่จำเป็นต้องใช้น้ำในช่วงเดือนมกราคม - มีนาคม คิดเป็นร้อยละ 75.80

การบำรุงรักษาและการใช้น้ำชลประทาน

กลุ่มผู้ใช้น้ำมีส่วนร่วมในการจัดสรรน้ำ คิดเป็นร้อยละ 85.70 การปฏิบัติตามข้อตกลงและการทำตามระเบียบการใช้น้ำ พบว่า ส่วนใหญ่ปฏิบัติตาม คิดเป็นร้อยละ 96.90 การประชุมเพื่อเตรียมวางแผนการปลูกพืชในฤดูฝนและฤดูแล้ง พบว่า ส่วนใหญ่มีการประชุม คิดเป็นร้อยละ 96.30 สภาพคูส่งน้ำและอาคารชลประทานมีสภาพชำรุดเสียหายบางส่วนต้องซ่อมแซม คิดเป็นร้อยละ 44.10 มีการขุดลอก คิดเป็นร้อยละ 99.40 โดยมีการขุดลอก 1 ครั้งต่อปี คิดเป็นร้อยละ 64.00 ความขัดแย้งกันเกี่ยวกับการรับน้ำในคูส่งน้ำ พบว่า มีความขัดแย้งกันคิดเป็นร้อยละ 67.70 ระบบหมุนเวียน

น้ำในการจัดส่งน้ำระหว่าง 3 - 5 วัน ต่อสายคิดเป็นร้อยละ 50.90 มีปัญหาในการใช้น้ำชลประทานคิดเป็นร้อยละ 57.10 สำหรับปัญหาของการใช้น้ำชลประทานคือ ได้รับน้ำไม่ตรงเวลา คิดเป็นร้อยละ 18.20

บทบาทการจัดการน้ำชลประทานของกลุ่มผู้ใช้น้ำในการบริหารจัดการชลประทาน

บทบาทการจัดการน้ำชลประทานแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการน้ำชลประทาน ด้านการดูแลและบำรุงรักษา ด้านการบริหารงานในกลุ่มผู้ใช้น้ำ และด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ชลประทาน พบว่า บทบาทการจัดการน้ำชลประทานในภาพรวมจัดอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x} = 3.23$) เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า บทบาทด้านการดูแลและบำรุงรักษา และบทบาทด้านการให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ชลประทานมีค่าเฉลี่ยมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 3.30 จัดอยู่ในระดับปานกลาง รองลงมาเป็นบทบาทด้านการจัดการน้ำชลประทาน ($\bar{x} = 3.26$) จัดอยู่ในระดับปานกลาง และมีบทบาทด้านการบริหารงานในกลุ่มผู้ใช้น้ำน้อยที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 3.14 จัดอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มผู้ใช้น้ำทุกคนเห็นว่าบทบาทในการบริหารจัดการน้ำชลประทานสมาชิกยังให้ความสำคัญในระดับปานกลางและยังให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการค่อนข้างน้อยซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วิเชียร (2550) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานต่อโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยบังพวน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยพบว่า ด้านการจัดส่งน้ำการมีส่วนร่วมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ดังแสดงใน Table 1

การทดสอบสมมติฐาน

การทดสอบสมมติฐาน พบว่ามี 8 ปัจจัยที่มีต่อการบริหารจัดการน้ำของกลุ่มผู้ใช้น้ำในโครงการชลประทานจอมทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ได้แก่

Table 1 Role of water users in irrigation management at Chom Thong Irrigation Project.

Irrigation managing role of water users	$\bar{X}$	SD	Level
Irrigation management	3.26	0.48	Moderate
Maintenance	3.30	0.45	Moderate
Administration of water users	3.14	0.46	Moderate
Cooperation with irrigation officials	3.30	0.58	Moderate
Average	3.23	0.49	Moderate

อาชีพหลัก (เนื่องจากกลุ่มที่มีอาชีพเกษตรกรเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการใช้น้ำ จึงค่อนข้างจะมีความคิดเห็นและให้ความสำคัญต่อบทบาทการบริหารจัดการน้ำชลประทานมากกว่ากลุ่มอาชีพอื่นๆ) รายได้ของครอบครัวต่อปี (ผู้ที่มีรายได้ของครอบครัวต่อปีที่ค่อนข้างน้อยย่อมให้ความสำคัญต่อบทบาทการบริหารจัดการน้ำชลประทานมากกว่าผู้ที่มีรายได้มากกว่า อีกทั้งพวกเขามีรายได้น้อยย่อมมีความต้องการใช้น้ำจากโครงการชลประทานเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพของตนเอง และสร้างรายได้ให้กับครอบครัวมากกว่า) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการใช้น้ำจากพื้นที่ (กลุ่มผู้นำและสมาชิกส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการวางแผนในการใช้น้ำจากพื้นที่จึงให้ความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการน้ำชลประทานในลักษณะเช่นเดียวกัน) การจัดการทำแผนในการใช้น้ำ (การจัดทำและประกาศให้ทราบอย่างชัดเจนทุกคนส่วนใหญ่ได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนการใช้น้ำ ส่งผลให้ทุกคนมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการน้ำชลประทานในลักษณะเช่นเดียวกัน) การประชุมเพื่อวางแผนการใช้น้ำสู่พื้นที่การเกษตร (กลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีการประชุมเพื่อวางแผนการใช้น้ำสู่พื้นที่การเกษตรย่อมมีความคิดเห็นต่อบทบาทในการใช้น้ำชลประทานในลักษณะเดียวกัน) ความเพียงพอของปริมาณน้ำใช้ต่อพื้นที่การเกษตร (กลุ่มที่ได้รับน้ำใช้ต่อพื้นที่การเกษตรที่เพียงพอและไม่ได้รับความเดือดร้อนจากการใช้น้ำในพื้นที่เกษตรย่อมมีความคิดเห็นเหมือนกัน) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการกระจายน้ำ การจัดรอบเวรการรับน้ำ (กลุ่มผู้ใช้น้ำที่มีส่วนร่วมในการวางแผนการการจัดรอบเวรการรับน้ำได้รับทราบบทบาทในการ

บริหารจัดการน้ำชลประทาน) และสภาพภู่งน้ำและอาคารชลประทานในเขตพื้นที่เพาะปลูก (สภาพใช้งานได้ดีตามปกติ มีสภาพชำรุดเสียหายบางส่วนต้องซ่อมแซม)

ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการบริหารน้ำชลประทาน

กลุ่มผู้ใช้น้ำได้ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการบริหารจัดการน้ำชลประทาน ดังนี้

1. การจัดการน้ำชลประทาน ที่เหมาะสมควรให้ประชาชนมีส่วนร่วม จัดแบ่งตารางการใช้น้ำให้เหมาะสม การวางแผนการจัดการใช้น้ำชลประทานเพื่อการเกษตรในอนาคตว่า ควรมีการวางแผนปล่อยน้ำให้ถูกตามฤดูและกักเก็บน้ำไว้เพื่อใช้ในการเกษตร ควรมีการปล่อยน้ำคลองละ 3 วันต่อสาย

2. การดูแลและบำรุงรักษา เสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขกฎระเบียบต่างๆ ของการใช้น้ำชลประทานว่า ควรมีการประชุมเกี่ยวกับการจัดการการใช้น้ำและหาข้อตกลงหรือมติจากผู้ใช้น้ำ และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกครั้งที่มีการประชุม ควรมีการดูแลรักษาคลองส่งน้ำอย่างสม่ำเสมอ ควรมีการเปิด-ปิดน้ำ เป็นเวลาจำกัด

3. การบริหารงานในกลุ่มผู้ใช้น้ำ ควรดำเนินการจัดการน้ำที่เหมาะสมต้องมีทุกหน่วยงานเข้าร่วม และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพร้อมกันใช้น้ำอย่างประหยัดให้มีเหตุมีผลและไม่ฟุ่มเฟือย หน่วยงานรัฐควรให้ความรู้ ชี้แนะ วางแผนเกี่ยวกับการใช้น้ำ

4. การให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ชลประทาน

ควรจัดให้ผู้ที่มีความรู้มาให้คำแนะนำการบริหารงานของกลุ่ม ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำมากกว่านี้

สรุป

บทบาทของกลุ่มผู้ใช้น้ำในการบริหารจัดการโครงการชลประทานจอมทองส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 40 - 49 ปี จบการศึกษาระดับชั้นมัธยม เป็นหัวหน้าครัวเรือน รายได้ต่อเดือนระหว่าง 5,000 - 7,000 บาท และมีบทบาทในการบริหารจัดการน้ำชลประทาน อยู่ในระดับปานกลาง คือ 1) การดูแลและบำรุงรักษา มีการแบ่งงานให้สมาชิกกลุ่มทำการบำรุงรักษาอาคารชลประทาน ระบบส่งน้ำ คูน้ำส่งน้ำ 2) การให้ความร่วมมือและการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ชลประทานร่วมประชุมกับกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อวางแผนการส่งน้ำ 3) การจัดการน้ำชลประทาน หัวหน้ากลุ่มควบคุมดูแลการใช้น้ำของสมาชิกกลุ่มให้เป็นไปตามแผนการใช้น้ำ มีการแจ้งแผนรอบเวรรับน้ำให้สมาชิกทุกคนทราบ และ 4) การบริหารงานในกลุ่มผู้ใช้น้ำ ให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมด้วยความเต็มใจ มีการประชุมคณะกรรมการกลุ่มประจำฤดูกาลส่งน้ำ

คำนิยม

คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณองค์กรสำนักงานความร่วมมือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ (Thailand International Cooperation Agency, TICA) ที่ให้ทุนสนับสนุนผู้วิจัยลำดับที่ 1 ตลอดช่วงระยะเวลาการศึกษา 3 ปี (พ.ศ. 2551 - พ.ศ. 2553) และภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำหรับการเอื้อเฟื้อสถานที่ และคณาจารย์ที่ปรึกษาที่ได้ให้คำแนะนำในการวิจัย รวมทั้งกรมชลประทาน กระทรวงกลาโหมและป่าไม้ สปป. ลาว ที่ให้ความสะดวกในการศึกษาวิจัย

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- คำพระจันทร์ วงศ์ชนะ. 2549. การจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ โดยองค์กรเกษตรกร. วิทยา-นิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นิรนาม. 2549. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโครงสร้างชลประทาน 2549 - 2553. เวียงจันทน์.
- บุญมาก อินทิพร. 2548. ภูมิศาสตร์ประเทศลาว. ภาควิชาภูมิศาสตร์, มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว.
- พิศาล ดีพร้อม. 2542. การบริหารงานของกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานในโครงการส่งน้ำ และบำรุงรักษากำแพงแสน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิเชียร พงษ์เมษา. 2550. การมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานต่อโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยบังพวน อำเภอท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- สุบงกช จามีกร. 2526. สถิติวิเคราะห์สำหรับงานวิจัยทางสังคมศาสตร์. ภาควิชาสถิติ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- อดิศักดิ์ แก้วทอง. 2549. การปรับปรุงการจัดสรรน้ำในการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าห้วยโงง จังหวัดหนองคาย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Anon. 2000. "Integrated Water Resources Management," น. 13 - 18. อ้างตาม ธีรยุทธ อุดมพร. 2551. การจัดการทรัพยากรน้ำท้องถิ่นอย่างยั่งยืนของกลุ่มน้ำสงครามโดยใช้การจัดทำแผนปฏิบัติการ 21. วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Krejcie, R. V. and D. W. Morgan. 1970. Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement* 30: 608 - 609.